

жим
http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view.

10. Bellinger G. Data, Information, Knowledge, and Wisdom [Електронний ресурс] / G.Bellinger, D.Castro, A.Mills // Сайт "System Thinking". – Режим доступу : <http://www.systems-thinking.org/dikw/dikw.htm>.

11. Бовсуновский В. Мир без секретов: что о нас знают спецслужбы / В.Бовсуновский // Вестн. – 2013. – 20 сентября. – С. 8-9.

доступу:

12. Общественно-политические новости: сюжетный паттерн [Электронный ресурс] // Сайт WisdomWell. – Режим доступа : [http://wwell.com.ua/wwell.php?ln=ru&date=20130910&h_menu=main&h_submenu=&sr=SBJ00000&section_cold=""&msg_id=News/wwell_20130902_1115.xml](http://wwell.com.ua/wwell.php?ln=ru&date=20130910&h_menu=main&h_submenu=&sr=SBJ00000&section_cold=).

Аннотация: В статье проанализированы основные свойства и особенности категорий данные, информация, знания, осознание. Исследуется роль разведывательных органов в обществе, которое основывается на знаниях. Определены глобальные тенденции современных общественных преобразований и их влияние на деятельность разведывательных органов.

Ключевые слова: модель DIKW, разведывательная информация, информационное общество, общество знаний.

Abstract: The article analyzes main attributes and features of data, information, knowledge and wisdom. The role and tasks of intelligence agencies in the knowledge-based society are discussed. The global trends of modern society transformation and their influence on intelligence agencies activity are determined.

Key words: DIKW model, intelligence, information society, knowledge-based society.

УДК 340:351.746.1

РАДОВЕЦЬКА Людмила Василівна

МІСЦЕ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. З інтенсивним розвитком науково-технічної революції та винайденням новітніх технологій сучасне суспільство постало перед новими загрозами, почали виникати нові сфери суспільних відносин, які потребують нормативного регулювання. Так, із розвитком новітніх інформаційних технологій почали формуватися нові галузі та інститути права, доповнюватися та змінюватися вже існуючі. Очевидно, що наукові теоретичні, науково-прикладні юридичні дослідження повинні не відставати від реалій сьогодення, розробляти і пропону-

вати нові шляхи, механізми вирішення практичних проблем для здійснення ефективної, передусім правозастосовної діяльності. Саме ідея громадянського суспільства, основоположною ознакою якої є існування вільних індивідів у різних сферах суспільного життя, наділених правами для задоволення своїх потреб, а його ефективними інструментами втілення цієї ідеї є створення й ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства, з одного боку, як суб'єктів практико-прикладної діяльності у процесі забезпечення прав і свобод громадян, і, з ін-

шого – як прояв безпосереднього втілення прав людини, її самореалізація.

У кінці першого десятиріччя ХХІ у наукових колах на зміну ученням про концепцію правової держави, що нормативно закріпилося у Конституції України (відповідно до ст. 1 Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна правова держава) [1], почали активно розвиватися і досліджуватися ідеї громадянського суспільства. Зокрема, дослідженням питань громадянського суспільства присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Е.Арато, М.Бойчука, В.Буряка, Т.Дашо, А.Догерті, А.Карася, А.Колодій, С.Кириченка, Д.Коена, О.Левенця, І.Макарова, І.Пасько, Я.Пасько, Ф.Рудича та інших. Очевидно, що правова держава і громадянське суспільство – це діалектично пов'язані категорії, що взаємодоповнюють одна одну і можуть співвідноситися за різними параметрами та характеристиками. Автори присвятили своє дослідження взаємозв'язку структурних елементів громадянського суспільства – його інститутів та їх ролі у забезпеченні однієї із найголовніших функцій сучасної Української держави, яка найбільш динамічно розвивається у сучасних умовах, – функції забезпечення інформаційної безпеки.

Окремими питаннями правового забезпечення інформаційної безпеки держави займалися В.Артемов, М.Галамба, В.Глушков, В.Ліпкан, О.Климчук, А.Марущак, В.Остроухов, В.Петрик, В.Пилипчук, М.Погорецький, В.Полевий, О.Тихомиров, В.Хлевицький та ін. Їх праці присвячені міжнародним, психологічним, кібернетичним, соціальним, філософським тощо аспектам забезпечення інформаційної безпеки держави.

Саме поняття механізму реалізації функції держави в юридичній науці також неодноразово досліджувалося відомими вітчизняними та зарубіжними ученими, такими як В.Анохін, О.Батіщева, І.Кузнєцов, А.Мілюков, Д.Пожарський, А.Сайдаманов, В.Сизов тощо.

Метою статті є окреслити підходи до визначення ролі й місця інститутів грома-

дянського суспільства у системі забезпечення інформаційної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Конституція України у ч. 1 ст. 17 закріпила: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [1]. Філологічне тлумачення цієї фундаментальної юридичної норми допомагає встановити три основні особливості для її реалізації: по-перше, забезпечення інформаційної безпеки є функцією держави; по-друге, це одна із найважливіших функцій держави; по-третє, це справа всього Українського народу.

Розглянемо ці особливості детальніше. Очевидно, що забезпечення інформаційної безпеки є функцією держави, оскільки цій правовій категорії характерні такі змістові характеристики, які є іманентними ознаками для поняття функція держави:

- це об'єктивні, найбільш важливі напрями діяльності;
- через поняття функції розкривається соціальне призначення держави у суспільстві;
- через поняття функції конкретизуються завдання держави, її призначення;
- функції держави втілюються у життя не самі по собі, а за допомогою державних органів, громадян, та інших суб'єктів практичної діяльності.

По-друге, забезпечення інформаційної безпеки є однією із найважливіших функцій – не досить доцільне формулювання, оскільки саме поняття “функція” вже містить у собі цю характеристику.

Третя теза є, на нашу думку, правильною, що також підтверджується ст. 4 Закону України “Про основи національної безпеки”, відповідно до якого суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки є: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада Національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві держа-

вні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України [2]. Це державні органи, яким надані державновладні повноваження та матеріально-технічні засоби, і до функцій яких відповідно віднесено забезпечення національної безпеки, остання ж містить й інформаційну сферу суспільних відносин, а тому й узгоджується із положенням Конституції про те, що це є справою всього Українського народу. Також співвідноситься із теорією конституційного права. Відомо, що правові приписи існують не тільки як формально закріплені правила поведінки, а створюються для того, щоб знаходити своє втілення у повсякденному житті суспільства, у правових відносинах. На думку учених-конституціоналістів, суб'єктами конституційно-правових відносин є: Український народ; держава; нація, корінні народи, національні меншини, що населяють Україну; фізичні особи, особи без громадянства, юридичні особи; органи державної влади; виборці, що об'єднані у виборчі округи; комітети та комісії Верховної Ради України; депутати України; адміністративно-територіальні одиниці, територіальні громади та інші елементи системи місцевого самоврядування; політичні партії і громадські організації; службові особи державних органів і громадських об'єднань [3; с. 33].

Функція забезпечення інформаційної безпеки є *органічною, фундаментальною, системоутворювальною*, її реалізація може і повинна здійснюватися всім Українським народом, державою, державними, недержавними органами, громадянами, посадовими та службовими особами, різними *спільнотами (корпораціями)*.

Суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки Української держави можна класифікувати за такими критеріями:

– залежно від кількості суб'єктів, що реалізують цю функцію (одним суб'єктом, групою, спільнотами, державою тощо);

– залежно від форми власності (приватної, корпоративної, державної);

– залежно від змісту і кількості завдань, які вони виконують у забезпеченні інформаційної безпеки;

– залежно від форм і методів, які вони застосовують як суб'єкти практико-прикладної діяльності;

– залежно від обсягу і змісту повноважень, які їм надано для реалізації функції;

– залежно від видів і форм діяльності, яку вони здійснюють у взаємодії з іншими суб'єктами при вирішенні завдань щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, тощо.

Таким чином, суб'єктів реалізації функції забезпечення інформаційної безпеки можна розглядати у всіх зазначених вище спектрах (аспектах) і визначати відповідно їх роль у цьому процесі.

Окреме місце у цьому процесі посідають недержавні утворення, що охоплюють усі сфери суспільного життя і виступають своєрідним регулятором свободи людини. Як відомо, це інститути громадянського суспільства – *структурні елементи системи недержавних відносин у різних сферах суспільного життя* (економічних, соціальних, релігійних, національних, духовних, культурних). Це узгоджується із положеннями статті 36 Конституції України, згідно із якою громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів; також відповідно до положення статті 23 – кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості [1], згідно з Законом України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки”, за яким основним елементом громадянського суспільства виступає людина, інтереси та потреби якої

виражаються через відповідні об'єднання громадян, такі як політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки тощо [4].

До переліку інститутів громадянського суспільства науковці, як правило, відносять: політичні партії та лобістські організації (комітети, комісії, ради), створені при законодавчих та урядових органах; громадські політичні організації та рухи (екологічні, активні, правозахисні); союзи підприємців, асоціації споживачів, профспілки, благодійні фонди (харитативні організації), кооперативи, наукові і культурні організації, спортивні спільноти; муніципальні комуни та інші фонди самоуправління за місцем проживання і роботи; асоціації виборців, політичні клуби; незалежні засоби масової інформації, релігійні організації. Вони знаходяться у площині невід'ємних (природних) прав людини і пов'язані передусім із реалізацією групових, а також із особистих інтересів. З одного боку, вони можуть бути як суб'єктами, які реалізують відповідні функції, представляючи інтереси певних спільнот у цьому процесі – реалізації функції забезпечення інформаційної безпеки, так і об'єктами інформаційної безпеки у вигляді стану захищеності інформації про а) людину і громадянина (їх конституційні права і свободи), б) суспільство – у вигляді інформаційного середовища про духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, в) державу – її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість, що узгоджується із положеннями ст. 3 Закону України “Про основи національної безпеки України” та розділом 3 Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 8 липня 2009 р. №514/2009 [2; 5].

У тлумачному словнику слово “механізм” означає 1) пристрій, який передає чи перетворює рух; 2) внутрішня будова, система чого-небудь; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне явище; 4) метод, спосіб [6; с. 665]. Підходи ж до визначення поняття “механізм реалізації функції держави” серед науковців дають змогу дійти такого узагальнення:

– це поєднані методи і принципи реалізації, а також їх організаційні і правові основи (широкий підхід до розуміння);

– поєднання динамічної і статичної сторін реалізації розглядається як: а) єдність усієї системи органів держави, громадських організацій, що реалізують державні функції; б) також форми і методи їх діяльності (де система державних органів – це динамічна сторона реалізації, а форми і методи діяльності – це статичний аспект);

– це підсистема соціального управління, яка є регулятором суспільних відносин;

– форми і методи реалізації функцій держави;

– як певна система органів, що здійснюють реалізацію функції, виконуючи при цьому споріднені завдання.

Механізм реалізації функції забезпечення інформаційної безпеки – внутрішня система органів забезпечення інформаційної безпеки, а також форми та методи, які вони здійснюють у процесі цієї діяльності. Аналіз підходів до визначення поняття забезпечення інформаційної безпеки дає змогу виокремити такі підходи. По-перше, під інформаційною безпекою розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави, при якому попереджається настання негативних наслідків із-за: неповноти, несвоечасності і недосконалості інформації, що використовується; негативного інформаційного впливу, негативних наслідків застосування інформаційних технологій; несанкціонованого розповсюдження, використання, порушення цілісності, конфіденційності і доступності інформації [4]. Це законодавчо закріплене визначення інформаційної безпеки.

По-друге, інформаційна безпека держави – це стан захищеності, при якій спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації, комп'ютерні злочини та інші деструктивні інформаційні впливи не завдають суттєвої шкоди національним інтересам [7; с. 162]. Вузьке визначення інформаційної безпеки через призму

протиправної, злочинної діяльності суб'єктів.

На думку В.Петрика, В.Остроухова, О.Штоквиша та ін., під інформаційною безпекою слід розуміти стан захищеності об'єкта (особи, суспільства, держави, інформаційно-технічної інфраструктури), при якому досягається його нормальне функціонування незалежно від наявності внутрішніх та зовнішніх інформаційних впливів [8; с. 45].

О.Тихомиров вдало зазначає, що сьогодні інформаційну безпеку доцільно інтерпретувати як складний динамічний соціально-технічний феномен, один із системоутворювальних чинників життя і розвитку суспільства [9; с. 118]. Соціально-філософське визначення інформаційної безпеки.

Якщо застосувати логічні прийоми утворення понять, виокремивши його суттєві ознаки, текстова конструкція поняття *забезпечення інформаційної безпеки* виглядає так: *це різновид соціального процесу, у ході якого уповноважені суб'єкти реалізують покладені на них функції щодо підтримання оптимального функціонування держави, суспільства, особи та її стабільного розвитку в інформаційному просторі*. Поняття утворювальними ж характеристиками цього поняття будуть: соціальний процес; суб'єкти, функції, які вони реалізують у ході своєї практичної діяльності щодо оптимального функціонування держави, суспільства, особи в інформаційному просторі.

Слово “забезпечення” вживається у різних текстових термінологічних конструкціях, що змінює його семантичне забарвлення. Наприклад, зустрічається перша група словосполучень, таких як: органи соціального забезпечення, грошове забезпечення, майнове забезпечення, контррозвідувальне забезпечення, правове забезпечення. У цих словосполученнях основне смислове навантаження сконцентроване на поняття “забезпечення”, яке тут вживається в одному значенні й означає сукупність чогось, систему заходів, спрямованих на гарантування чогось. Є й друга група словосполучень, наприклад, забезпечення державної безпеки, забезпечення

національної безпеки, забезпечення інформаційної безпеки тощо. У цих випадках отримуємо конструкцію із двох абстрактних понять “забезпечення”, “інформаційна безпека”, які утворилися за допомогою спільнокореневого слова, загальнофілософської категорії “безпека”. У результаті такий термін починає вживатися у багатьох значеннях. Вживання цього терміна у правозастосовній діяльності ускладнюється через його полісемантичне значення, а тому термін потребує конкретизації. Одним із шляхів визначити сутність будь-якого поняття – є надати його логічну характеристику. З логічного погляду, будь-яке поняття можна віднести до відповідного виду за змістом та обсягом, тобто встановити, яка множина предметів і сукупність яких ознак у ньому мисляться. Цей логічний прийом уточнення змісту та обсягу поняття допомагає розробити навички для більш точного вжитку поняття не тільки у процесі мовлення, а й у тих сферах, де воно широко застосовується. Так, логічна характеристика поняття *забезпечення* дає змогу віднести його до групи функціонально-структурних понять. За змістом воно належить до *абстрактного*, тобто такого, в якому відображається не предмет, а певні його властивості, ознаки, або відношення між предметами, що розглядаються як предмет мислення (забезпечення не мислиться саме по собі, а лише у зв'язку із певними предметами); а за обсягом до *загального збірного*, тобто такого, в якому відображені відношення між певною сукупністю однорідних предметів, що мисляться як одне ціле, а не ознаки предмета, що створюють цю сукупність. Аналізоване поняття має розмитий, неясний зміст (оскільки поняття вважається ясным, якщо відомими й зафіксованими є істотні, поняттяутворювальні ознаки, що входять до нього) і нечіткий, нерізкий, розпливчатий обсяг (оскільки обсяг поняття вважається різким, якщо при віднесенні певного об'єкта однозначно вирішується питання, відноситься він до цієї множини, чи ні). Поняття, які не володіють ясным змістом і різким обсягом отримали назву *нечітких (невизначених, ро-*

змитих) понять, до яких віднесемо, зокрема, і термін “забезпечення”. По-друге, це поняття наближається до категорії – до поняття з гранично широким обсягом і максимальним ступенем абстракції. Воно, як і інші категорії (рух, матерія, сутність, явище тощо), не піддається узагальненню, від нього не можна перейти до якихось інших понять із великим обсягом. З огляду на це термін “забезпечення” не вживається саме по собі, а у поєднанні із іншими поняттями. Тому, коли оперуємо цим поняттям, то обов’язково називаємо предмет, який вживається поряд із ним. У нашому випадку остаточний термін виглядає як забезпечення інформаційної безпеки. І, по-третє, як відомо, за законом зворотного відношення, що існує між змістом та обсягом поняття, чим бідніший зміст поняття (тобто чим абстрактніше поняття, чим менше в ньому мислиться ознак), тим ширшим (а отже, і невизначенішим є його обсяг). Однак запропоноване вище поняття досить абстрактне, а тому для подальшого раціонального та ефективного вживання, передусім у практичній діяльності, слід надати йому певні уточнювальні елементи смислу.

Семантичне значення поняття “забезпечення” означає створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого, що-небудь від небезпеки [5; с. 375]. Забезпечувати інформаційну безпеку – означає створювати надійні умови для здійснення, оптимального функціонування та розвитку держави, суспільства, особи в інформаційному просторі.

Слід застосувати логічні прийоми, що висуваються до визначення понять. Одним із шляхів його з’ясування, зберігаючи при цьому його смислове ядро, є необхідність надати йому певні уточнювальні елементи. Такі елементи свідомо уводяться для уточнення смислу, і деталізують деякі поняттеутворювальні характеристики поняття. Цими елементами є *служіння, обслуговування і сприяння*, однак вони розглядатимуться не просто самі по собі, як властивості, відтворені в абстрактному понятті “забезпечення”, а в їх єдності із певними предметами, що во-

лодіють цими властивостями. Такими предметами, у нашому випадку, будуть *суб’єкти*, які володітимуть відповідно *функціями служіння, обслуговування і сприяння*. Функція *служіння* означає працювати на користь чого-небудь, кого-небудь, в ім’я когось, чогось; бути відданим, вірним якійсь справі; виконувати своє призначення, роль; виконувати свої завдання; бути знаряддям, засобом для досягнення цілей, безпосередньо виконувати завдання щодо захисту інформаційної безпеки. *Функція обслуговування* – виконувати роботу, пов’язану із задоволенням чіїх-небудь запитів, потреб, у цьому випадку потреб, що виникають у суб’єктів, що здійснюють охорону, захист інформаційної безпеки. *Функція сприяння* – створення відповідних, належних умов для здійснення діяльності, які матимуть позитивний вплив. Ці суб’єкти працюватимуть на створення позитивних, сприятливих умов, що гарантуватимуть максимально ефективну діяльність суб’єктів із функціями обслуговування, виконання ними поставлених завдань.

Крім того, аналізуючи *функції* інститутів громадянського суспільства, відповідно до чинного законодавства слід також брати до уваги і визначати, які *методи і в яких формах* вони здійснюють цю діяльність у цьому взаємозв’язку. Така модель дасть змогу, на нашу думку, визначити об’єктивну роль і місце інститутів у механізмі реалізації функції забезпечення інформаційної безпеки держави.

Висновки. Інститути громадянського суспільства перебувають у площині безпосередньої реалізації свобод людиною і громадянином, закріплених на найвищому – конституційному рівні законних прав та свобод, що узгоджується із фундаментальними положеннями універсальних правових актів, визнаних прогресивною міжнародною спільнотою, а також національними законодавчими актами. Вони є суб’єктами практико-прикладної діяльності у процесі реалізації функції інформаційної безпеки, передусім шляхом забезпечення законних прав і свобод громадян, і відіграють таким чином провідну роль у цьому процесі. Для того, щоб визна-

чити їх *унікальне* місце та роль у механізмі реалізації функції забезпечення інформаційної безпеки, слід враховувати зміст та обсяги їх повноважень, а також проаналізувати ті *форми та методи*, які вони реалізують у процесі втілення своїх функцій у життя. Також при цьому можна застосувати ще й діяльнісний підхід до вивчення цих питань, тобто з урахуванням принципів, мети, результатів діяльності. За результатами такої

діяльності можна дійти висновків щодо її дієвості (ефективності) і пропонувати шляхи удосконалення такого виду діяльності, формулювати пропозиції для запровадження нових механізмів, зокрема юридичних. Вважаємо, застосування запропонованого підходу до змістової характеристики поняття “забезпечення” може мати науково-теоретичне та науково-прикладне значення до переважної більшості вживаних термінів.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України “Про основи національної безпеки України”, прийнятий 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підруч. / О.Ф.Фрицький. – 2-е вид., перероб і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 310 с.
4. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки”, прийнятий 9 січня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
5. Указ Президента України від 8 липня 2009 р. № 514/2009 “Про Доктрину інформаційної безпеки України” // Офіційний вісник України. – 2009. – № 52. – Ст. 1783.
6. Великий тлумачний словник сучасної

української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К. : ВТФ “Перун”, 2005. – 1725 с.

7. Петрик В. Щодо визначення інформаційної безпеки та її різновидів / В.Петрик // *Форми та методи забезпечення інформаційної безпеки держави* : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 березня 2008 р.). – К. : Видавець Захаренко В.О., 2008. – 216 с.

8. Інформаційно-психологічна безпека в епоху глобалізації : навч. посіб. / В.М.Петрик, В.В.Остроухов, О.О.Штоквиш та ін. ; під ред. В.В.Остроухова. – К., 2008. – 544 с.

9. Тихомиров О.О. Діяльнісний підхід у методології досліджень інформаційної безпеки / О.О.Тихомиров // *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. матер. наук.-практ. конф., 30 березня 2012 р., м. Київ. – К. : Наук-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 308 с.

Аннотація: В статье рассматривается роль и место институтов гражданского общества в механизме реализации функции обеспечения информационной безопасности.

Ключевые слова: гражданское общество, институты гражданского общества, функция обеспечения информационной безопасности, механизм реализации функции, субъекты обеспечения информационной безопасности.

Abstract: The article considers the role and place of civil society institutes in the mechanism of realization of information security function.

Key words: civil society, civil society institutes, function of information security ensuring, mechanism of function realization, subjects of ensuring information security.